

פניני הדרך היומי

לקט פנינים יקרים ונחמדים על סדר הדרך היומי

שבת דף ל- לו | שבת חוה"מ פסח | גליון מס' יד

דף ל.

לומר איזה מילתא דבדיחותא קודם הלימוד וכו' עכ"ד, והוא דבר פלא.

דף לג.

אביי חש ביה, אמר רבא: ידענא ביה בנחמני דמכפין נפשיה- הנה המהרש"ל בים של שלמה (מסכת בבא קמא פרק ז) כתב: והנה פקח עינך וראה, אף שאביי היה אחד מן החולים, ומצמצם ביותר, כדאיתא בפ' במה מדליקין (שבת ל"ג ע"א) אביי חש בהדרנוקא. אמר רבא ידענא ביה בנחמיני דמכפין נפשיה כו'. אפילו הכי עביד יומא טבא לרבנן. מחמת רוב חיבת המצוה.

ונתקשתי בזה דמאי ראי' היא זו שמא באמת היה לאביי ממון ואוכל, והא דמכפין נפשיה היינו מחמת שקיעותו בלימוד או סיבה אחרת.

ושו"מ שהחיד"א בס' פתח עינים למסכת שבת (דף ק"ט). נראה שעמד בזה שכתב: עבידנא יומא טבא לרבנן. פירש"י ראש ישיבה היה ועמ"ש מהרש"ל בים של שלמה סוף פרק מרובה. ומ"ש שם שאפי' אביי שהיה חולה ומצמצם כמ"ש פ' במה מדליקין וכו' ע"ש יש לדחות כאשר יראה הרואה וע"ש סי' ל"ו.

אמנם להוכיח שאביי היה עני אפשר להוכיח ממקורות אחרים דבעירובין (סח, א) שלא היה בידי אביי אפילו פרוסת פת יתירה על מנת להקנות להם פת, ובכתובות (סה, א) דאמר רבא דיזענא ביה בנחמני דלא הוי שתי חמרא והיינו מרוב עניות כסוכה (מט, ב) וכן איתא דאמר אביי (מגילה ז ב) כי נפקא מבי מר הוה שבענא כו' כפין עניא ולא ידע. כן הביא ראיות אלו בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה תליתאה חלק ג סימן נא). והגרי"ח סופר בספרו מנוחת שלום (חלק יא סי' כג).

וחשבתי שלפ"ז יובנו דברי הגמ' בשבת דף עד. וליחשב נמי כותש! אמר אביי: שכן עני אוכל פתו

שאוּל שאילה זו לעילא מר' תנחום דמן נוי מהו לכבות בוצינא דנהורא מקמי באישא בשבת פתח ואמר וכו'- הטעם שפתח כאן ר' תנחום בדברי אגדה מה שלא נמצא כן בשאר ההלכות והדינים, מבואר בציץ אליעזר [ח"ח סימן ט"ו] בשם הגר"א - משלי (פרק ט"ו פסוק כ"ג) ע"פ מה שאמרו חז"ל בירושלמי פ"ח דיומא ה"ד [וכגירסת ר"ח בבלי יומא פ"ד ב] השואל והנשאל ה"ז שופך דמים, דמורה הוראה שמגיע לפתחו שאלה אי שרי לחלל שבת משום פיקוח נפש, ה"ז שופך דמים, דהיה לו לפרסם הלכה זו ברבים מקודם כדי שלא יתמהמו בזה. וכאן שראה ר' תנחום שמגיע לפתחו שאילה זו, הבין שעדיין לא נתחוור לכולם דין זה, וכדי שיכנס דין זה ללבם פתח בדברי אגדה המושכים את הלב.

ובזה מפרש הפסוק [במשלי ט"ו כ"כ] שמחה לאדם במענה פיו - בזה שיודע להורות, ודבר בעיתו מה טוב, שיש דברים שטוב לאומרם בזמנם לפני שנוגע למעשה כפיקוח נפש.

דף לו:

כי הא דרבה מקמי דפתח להו לרבנן אמר מילתא דבדיחותא וכו' לבסוף יתיב באימתא ופתח בשמעתא וכו'- דבר נפלא כתב בזה בספר תפארת יהונתן (פר' ראה) עה"פ: וכל מבחר נדריכם וגו' וז"ל בתו"ד: דאיתא בגמרא דרגילין היו לומר בימי הקדמונים קודם הלימוד איזה מילתא דבדיחותא, ולבאר דרך הלצה ליתן טעם לזה, דאמרו חז"ל שיחת חולין של ת"ח צריכין לימוד, כי לפי קדושת ישראל אסור להם לשוח שיחת חולין כלל, אבל באמת מפני מה תיקנו לשוח מילתא דבדיחותא קודם הלימוד, רק דאיתא דבכל המצות תיקנו חכמים ליתן חלק נס"א שלא יקטרג על ישראל, ולכך בתפילין תיקנו שיהיו השערות מגולין קצת, והנה בלימוד אין לס"א חלק בה כלל, ולכך תיקנו

ומצה וסוכה ולולב אין חייב בכל אלה, ולכן אין העדרם נחשב בכלל ביטול, ולא אמר כל ימי לא בטילנא אלא על זמן שהוא יושב בביתו, שחל עליו חיוב שלש סעודות, וזה פשוט. עכ"ד.

(ב) ויש שרצו ליישב ע"פ דברי היעב"ץ בפסחים (קיד.) שכתב שאם אין לו פת ויש לו שאר מאכלים מקדש עליהם שהסעודה קרויה לחם בכל מקום, וכל דבר שסועד נקרא לחמו היכא שלא אפשר לו לעשות בפת. וכ"כ בספרו מור וקציעה (או"ח סי רעא). וא"כ לפי"ז י"ל שרשב"י ובנו קידשו על החרובים כיון שזה היה מאכלם היחיד וחשיב לגבייהו כלחם.

אלא שבשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' מ' אות כה) כתב על דברי היעב"ץ שהם חידוש גדול ואין לעשות כדבריו למעשה, אלא יאכל בלא קידוש דלא גזרו שיתענה בשבת כשאין לו על מה לקדש וכו', ויותר משמע שזו הוספה מתלמיד טועה ובודאי שלא כתב זאת היעב"ץ וכו'. עיי"ש. וע"ע בשו"ת יעלת חן (או"ח סי' כד) מש"כ בזה.

(ג) ובס' האשל (מע' ר אות טו) כתב בזה"ל: ותמיה לי בשבת הלא היו צריכים להם יין לקידוש ועכ"פ פת היו צריכים לקדש על השבת, וכן בפסח היו צריכים למצות ויין לד' כוסות וצ"ע. ואפשר לומר דאליהו הנביא זכור לטוב הביא להם פת ויין בעת שהיו צריכים, כיון שאליהו אתי לגבייהו ב' פעמים בכל יום כמש"כ בתיקונים. [עיין זוה"ח פ' כי תבא דף נט:]. ע"כ.

(ד) ובס' שפתי צדיק (פילץ, עניני ל"ג בעומר אות ה) כתב לבאר דאולי כיון שרשב"י מתלמידי ר"ע, ולר"ע ס"ל במשנה (ברכות פ"ו מ"ח) שאפי' אכל שלק והוא מזונו מברך עליו ג' ברכות שזהו סעודתו, וע"כ י"ל שכשאין לו על מה לקדש מקדש על החרובים כמו שמקדש על הפת, ועוד כתב דמן הסתם היו בחרובים שלהם כל הטעמים כמו שהיה במן, ועל מה היו ישראל מקדשים בהיותם במדבר מן הסתם על כוס מן וכיוונו שיהיה בו טעם יין, דיין ממש לו היה להם וכו'. ע"כ. [ובענין זה עיין בגליוני הש"ס (ברכות מח) שכתב באריכות שהמחשבה שחשבו במן כך נעשתה, ואם חשבו שיהיה המן ליין זה היה נהפך ממש כיון, שהיו מברכין ע"ז הגפן].

ונראה לי להוסיף ולומר לפי"ד השפתי צדיק הללו שכתב שקדשו על החרובים משום דס"ל כר"ע שאפי' אכל שלק וכו', דיש לבאר בזה יותר ע"פ מש"כ במדרש תלפיות (ענף חרוב) וז"ל: שמעתי איש מפי איש עד רשב"י שאילן החרוב נהפך בכל ער"ש לאילן של תמרים, וכן מבואר במד"ר אסתר

בלא כתישה: והיינו שכיון שהיה עני היה בקי בעניינים אלו. וכן בדף עו: וסובן ומורסנן לא מצטרפין? והתנן: חמשת רבעים קמח ועוד חייבין בחלה, הן וסובן ומורסנן! אמר אביי: שכן עני אוכל פתו בעיסה בלוסה. וכן שם בדף קב: כל שהוא למאי חזיא? אמר רבי ירמיה: שכן עני חופר גומא להצניע בה פרוטותיו. דכוותה גבי משכן - שכן תופרי יריעות חופרין גומא להצניע בה מחטיהן. אביי אמר: כיון דמשתכי - לא עבדי הכי. אלא: שכן עני עושה פיטפוטי כירה קטנה לשפות עליה קדירה קטנה. ושם בדף לה: אמר ליה אביי: וביחיד למאי חזי? הואיל וראוי לגמע בו מים לתינוק, בציבור נמי חזי לגמע לתינוק עני. וכן בנדרים דף מא. איתא: אמר אביי, נקטינן: אין עני אלא בדעה. ובסנהדרין דף עו: אמר אביי הכי קאמר: איזהו עני רשע ערום - זה המשהה בתו בוגרת. ובבא בתרא (דף קעד:): אמר אביי, היינו דאמרי אינשי: בתר עניא אזלא עניותא. וכן הוא בערכין כג.

דף לג:

טשו במערתא איתרחיש ניסא איברי להו חרובא ועינא דמיא.

(א) יש לדון היאך קיימו רשב"י ובנו בהיותם במערה שלוש עשרה שנה מצות שלוש סעודות שבת שצריך לקיימה בפת והיה להם רק חרובים, וכן היאך עשו קידוש, וכן מצה בליל פסח ושאר דברים הצריכים פת.

והנה בשאלה זו כבר דן הבא"ח בשו"ת רב פעלים (חיו"ד ח"א סי' נה), ואכתוב כאן את לשון תשובתו, וז"ל שם: באותם ימים שהיה נחבא במערה היה אנוס מסכנת מות מהקיסר, ואז הוא פטור משלש סעודות ומאכילת מצה ומרור בליל פסח ומסוכה ולולב וכיוצא, וכל אותם המצוות דלא היה אפשר לו לקיימם באותם הימים לא נחשב ע"ז ביטול ולא יקרא עליהם שם ביטול, וכמו שאמרו שבת הותרה גבי חולה שיש בו סכנה דאין המלאכות שעושים לו נחשבים חילול, דאין כאן שם חילול כלל אלא חשיב דבר המותר, ולכן אע"ג דאמר רשב"י באדרא כל ימי לא בטילנא תלת סעודתי דשבתא, אין אותם הימים בכלל, מאחר דהוא פטור בהם מכל המצוות שאי אפשר לו למצוא אותם שם, ודמו אותם הימים לימים שהיה עודנו קטן בן שנה ושנתים ושלש או ארבע, דודאי לא היה מקיים שלש סעודות ואיך אומר כל ימי, אלא הכוונה על ימים שהוא חייב בהם, וכל אותם הימים שהיה במערה שאין מצוי לו פת

השמש שהפסיקה להאיר, וע"ז מסופקים אם הוא לילה או יום. ע"כ.

והנה האור שמח (פרק ה' מהל' שבת הלכה ד') עמד ע"כ דמדוע נשאר בין השמשות בגדר ספק, הרי לכאורה קי"ל בספקות דהיכא דלא ידוע, אזלינן בתר חזקה דמעיקרא, א"כ ה"ה הכא ניזיל בתר חזקה דמעיקרא וניתן לו דין של יום, וכתב באור שמח שם לבאר דלא שייך לומר כאן חזקה דמעיקרא, היות וכל היסוד של חזקה דמעיקרא הוא כשיש ספק על דבר שהוא עצמו היה לו חזקה מקודם ברורה, כמו חתיכה שהיה ידוע שהיא של היתר וכעת אני מסתפק אם נאסרה, בזה אמרינן יש לאותה חתיכה עצמה שאני מסתפק עליה חזקה של היתר דמעיקרא, משא"כ הכא לגבי בין השמשות הספק הוא על בין השמשות, ולבין השמשות אין חזקה שהוא של היתר מעיקרא, כי מה שהיה מעיקרא יום, זהו זמן אחר, ובין השמשות זה זמן אחר, והספק הוא עליו, וזה כמו שנרצה להכשיר חתיכה זו מכח חזקת היתר של חתיכה אחרת, דלא שייך לומר כן. וגם במשמרת חיים (עמ' מ' סק"י), הלך ג"כ בדרך זו וביאר דכאן לא שייך חזקה דמעיקרא, כיון שכל רגע ורגע הוא זמן בפני עצמו ואינו קשור למה שלפניו. ודו"ק היטב.

ויש שרצו ליישב עפ"ד השב שמעתא (שמעתא ג' פרק י') המביא מהמהרי"ט שחזקה העשויה להשתנות אינה חזקה ולפי"ז א"ש כאן, ע"כ.

דף לו.

הרוצה לידע שיעורו של ר"נ יניח חמה בראש הכרמל וירד ויטבול בים ויעלה וזהו שיעורו של ר"נ - חידוש גדול הוציא החת"ס (ח"ו סי' ט"ז) מגמ' זו שכתב שדעתו למעשה יש להמתין ולהפסיק בין אכילה לאכילה ביוכ"פ שיעור ט' מינוטין שזהו שיעור כדי אכילת פרס, והוכיח זה מהא דאמרו בגמ' כריתות (יג א) לא התירו לאכול פחות מכשיעור לירד ולטבול שאם ירד וטבל ועלה והשלימו מצטרף, ומזה מוכח דשיעור טבילה הוא כמעט כדי שיעור אכילת פרס פחות מעט, ובשבת (לה א) אמרינן הרוצה לידע שיעורו של ר"נ יניח חמה בראש הכרמל וירד ויטבול בים ויעלה וזהו שיעורו של ר"נ, ופרש"י דבכדי שירד ויטבול ויעלה הוי לילה, א"כ מוכח מכאן דשיעור טבילה הוי ט' מינוטין דהא שיעורו של ר"נ הוא כדי שיהלך אדם משתשקע החמה מהלך חצי מיל שזהו ט' מינוטין, וממילא שיעור אכילת פרס נמי הוא כן, וע"כ העלה להלכה

(פר' ג' אות ז') עה"פ ממתים ירך ה' וכו', שרשב"י ובנו כשהיו במערה היו אוכלים חרובים ותמרים. והנה לגבי תמר אמרינן בברכות (יב.) שהוא מיזן זיין, ואם בירך עליו בטעות ברכהמ"ז במקום מעין שלוש יצא יד"ח, משא"כ בשאר שבעת המינים (רא"ש ש"ש). וא"כ אפשר לפי"ז לבאר שאף נחשב להם למזון לג' סעודות, ובפרט דאת"ש בזה אף לדעת ר"ג במשנה בברכות שם דס"ל דעל שבעת המינים מברך ג' ברכות.

(ה) ובס' קדושת לוי (לקוטים ד"ה שנו חכמים) כתב ליישב וז"ל: וזהו כוונת חז"ל שאמרו כגון רשב"י וחביריו שתורתן אומנותן, פי' שהיו עושין אומנות בתורתן שלמדו ותקנו העולמות השייכים ללימוד ההוא וע"כ פטורין מן המצוות, כי היו פועלים בלימודם זאת הפעולה שפועלים בעשיית המצוה ממש. וכיוצ"ב כתב בשו"ת רב פעלים שם בשם ס' אהבת ה' בביאור האדרא זוטא שכ' נמי שבודאי בזמן שהיה רשב"י במערה היה לומד סודות עליונים בעת שלש סעודות, וכן בזמן חיוב אכילת מצה ולולב וכיוצא היה לומד סודות שלהם, והיה מקיים אותם ע"י מחשבתו הטובה, ועלו בידו מצות אלו כמעשה ממש כיון דאנוס הוא. ע"כ.

ואחר זמן ראיתי בכה"ח (סי' תמד ס"ק יח) שהביא כן בשם הזוה"ק (פרשת אמור דף צה.) שרשב"י ע"ה היה עוסק במעשה מרכבה במקום אכילת סעודה שלישית בע"פ שחל להיות בשבת. וכן הביא המג"א (שם סק"א). ועיי"ש בכה"ח מש"כ בזה.

דף לד.

ת"ר בין השמשות - ספק מן היום ומן הלילה וכו' - הנה מה הביאור בתיבה "בין השמשות", בראש יוסף לפרמ"ג (כאן) כתב לבאר, שיש שמש של יום וזו השמש, ויש שמש של לילה והוא הירח, ויש זמן לאחר השקיעה שלא יודעים מי השולט בו האם השמש או הירח, וזה בין השקיעה לצה"כ, וזה הפשט בין השמשות דהיינו בין השמשות. ועוד פירש, ע"פ רש"י בשבת (קלד ע"א) דביאר שיום הכונה לשמש, וכן מפרש המהר"ל על התורה, דבין השמשות הכונה בין הימים, בין היום שיצא ליום שנכנס, יש מצב ביניים שאינו ידוע.

עוד ביאור י"ל עפ"י הגר"א (יו"ד סי' רס"ב ס"ק ט') די'ש ב' הסתלקויות של השמש, הראשונה זה השקיעה והשניה זה כשהיא מפסיקה להאיר וזה צאת הכוכבים, וזה הזמן שביניהם נקרא בין השמשות דהיינו בין השמש שכבר שקעה לבין

הדלקת נר שבת שנעשתה בתקיעה שלישית עדיין לא נכנסה שבת ואינו אסור בעשיית מלאכה, אלא עד כניסת השבת, או שיכניסנה בקידוש או בתפילה. ולכן סובר הריטב"א שלגבי נר חנוכה, קודם מדליק נרות שבת ואחר כך ידליק נר חנוכה. אבל הבה"ג חולק וסובר שר נר חנוכה קודם כי ה דלקת נרות שבת נחשבת כקבלת שבת.

דף לו.

הא רבי נחמיה - מבואר דלדעת ר' נחמיה אסור לטלטל כלי שלא לצורך תשמישו המיוחד. והנה כתב המגן אברהם (שח) שהנוטל מוקצה בשוגג בשבת, מכיון שכבר נמצא המוקצה בידו, מותר לו להמשיך ולטלטלו עד שיניחנו. והמשנה ברורה (ס"ק יג) הביא מהאחרונים שסברו, שהיתר זה קיים דוקא בכלי שמלאכתו לאיסור, אבל במוקצה מחמת גופו כגון אבנים ועפר אסור לו להמשיך ולטלטל, אלא צריך להניחם מיד. ומוסיף המשנה ברורה שלדעת הגר"א כל ההיתר הוא רק אם הנטילה היתה ברשות, כגון איזמל של מילה, שהיה לו היתר לנטלו, בזה אומרים שיכול להמשיך ולהחזיק בו עוד, אבל אם הנטילה של המוקצה היתה באיסור, חייב להניחו מיד. והחזון איש הקשה מדברי ר' נחמיה, שמבואר שאפילו שלקח את השופר לידו בהיתר בערב שבת, ואעפ"כ חייב להניחו מיד. ולכן סובר החזון איש בביאור שיטת הגר"א, שגם הנוטל דבר באיסור רשאי להמשיך ולהחזיקו בידו, אולם לדעת ר' נחמיה נחשב השופר למוקצה מחמת גופו כאבנים ומעות, שהרי אין אפשרות להשתמש בשופר בדרך של היתר, ובמוקצה מחמת גופו מוסכם הדבר שאין להמשיך ולהחזיק בו, אפילו שנטילתו היתה בהיתר.

>>>><<<<

למעשה שצריך החולה להפסיק באכילתו ט' מינוטין.

ותפסו עליו המחברים האחרונים שבמחכ"ת נעלמו ממנו דברי הרשב"א בחי' לשבת שם שכי' וז"ל: ויעלה דקאמר אין פרושו ויעלה מטבילתו אלא יעלה דומי' דירד כלומר ירד מראש הכרמל ויטבול ויעלה אל ראש ההר ושיאכל שם זהו שיעורו דר"נ וכו', ולפ"ז גם לפרש"י בשבת שם י"ל דשיעור טבילה לחוד פחות הרבה, והשיעור שאמרו שם בגמ' במהלך חצי מיל היינו עם הירידה מהר עם העלי' לראש ההר שאחר הטבילה, ונדחה ראי' ואין מכאן מקום להוכיח שיעור כדא"פ כמה הוי. וכ"כ להעיר המרחשת (חלק א סימן יד) והוסיף דבלא"ה קשה לומר ששיעור אכילת ג' או ד' ביצים, לכל מר כדא"ל, ישהה כדי שיעור כל כך גדול של ט' מינוטין שהחוש מכחיש לזה. וע"ע בחזו"א (סי' לט אות יח).

עוד יש לציין שכתב בהערות הגר"ש אלישיב דהכרמל דהכא אינו שלנו שהוא על הים במערב, אלא הר כרמל היה במזרח א"י מעל הכנרת.

וכן בהא דאמרינן דהרוצה לראות בארה של מרים יעלה לראש הכרמל וכו'. הנה ברש"י (במדבר כא, כ) מבואר דהבאר של מרים נגנזה בימה של טבריה. והרד"ל בהגהותיו למדרש (ויקרא רבה פרשה כ"ב, ד) תמה שהר הכרמל הוא במערב א"י אצל הים התיכון, והבאר נגנז במזרח א"י, בימה של טבריה, וע"ש מש"כ עוד בזה.

דף לה:

שלישית להדליק את הנר, דברי רבי נתן. רבי יהודה הנשיא אומר: שלישית לחלוץ תפילין. ושוהה כדי צליית דג קטן, או כדי להדביק פת בתנור, ותוקע ומריע ותוקע ושובת - מכאן הוכיח הריטב"א שאחרי

הודעה חשובה ודחופה

לאחר שזיכנו ה' להקים את הכולל הייחודי 'בית מדרש גבוה לכהנים' - והוא כולל ערב וכולל יום שישי לכהנים להכנים לעבודת בית מקדשנו שיבנה במהרה בימינו כרצון אדיר חפצו של מרן הח"ח זיע"א, כעת שאיפתנו להקים 'כולל יום שלם' לכהנים, כל מי שיוכל לסייע בדבר גדול ונשגב זה למען בית ה' אלוקינו הן בעצה והן בממון שכרו רב למאוד - פנו כעת למס' הטל: 0504166339 או במייל k0504166339@gmail.com

גליון זה יוצא לאור ע"י 'שיעור הדף היומי' בביהמ"ד אהל תורה רח' הרב יוסף קארו 4 ביתר.

מידי ערב נמסר שיעור בצורה רהוטה ובהירה בשעה 7.00 בערב - שמעו ותחי נפשכם.

כמו"כ מתקיים שיעור 'למשכימי קום' לאחר הנה"ח בביהכ"ס 'תורת משה מציון' רח' החווה פינת דרכי איש, ו'למאחרי שבת' בביהמ"ד אהל יששכר רח' המגיד ממעזריטש 144 בשעה 10.35 בערב

ניתן לקבל גליון זה ע"י בקשה למייל: K0504166339@gmail.com

וכן את הקובץ 'שאלות הלומדים' משא ומתן ייחודי עמ"ס ברכות שנערך משאלותיהם של משתתפי השיעור.

בכתובת זו ניתן לקבל גם הגליון: 'בית מדרש גבוה לכהנים' ללימוד הלכות עבודת ביהמ"ק.

לתרומות עבור בית מדרש גבוה לכהנים פנו לטל 0504166339 או דרך מכשירי נדריים.